

LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI
100. YILINDA TARAFLARIN BAKIŞIYLA

EDİTÖR

ALİ SATAN

VakıfBank Kültür Yayınları: 0338
Tarih: 092

LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI
100. YILINDA TARAFLARIN
BAKIŞIYLA
EDİTÖR: ALİ SATAN

Yayın Danışmanı
Ekrem Demirli

Kitap Editörü
Ömer Uzunagaç

Kapak ve Sayfa Uygulama
Faruk Özcan

VakıfBank Kültür Yayınları
İnkılap Mahallesi
Dr. Adnan Büyükdeniz Caddesi
No:7/A1 – Kat 13
34768 Ümraniye / İstanbul
Telefon: 0 216 285 9571
www.vbky.com.tr - info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2024

ISBN 978-625-6647-57-2

Kitabın tüm yayın hakları VakıfBank Kültür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevî ve mali hakları saklıdır.

Baskı
İmak Ofset Basım Yayın A.Ş.
Akçaburgaz Mh. 137. Sk. No:12
34522 Esenyurt / İstanbul / Türkiye
Tel: +90 444 62 18
Sertifika No: 71320

1. Baskı: Aralık 2024

LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI

100. YILINDA TARAFLARIN
BAKIŞIYLA

EDİTÖR
ALİ SATAN

ALİ SATAN

1990 yılında Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. Aynı üniversitenin Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nde 1994'te yüksek lisans, 2001'de doktorasını tamamladı. İki yıl İngiltere'de kütüphane ve arşiv çalışmaları yapan Ali Satan, 2012 yılında doçent oldu. Hâlen Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyesidir. 2008 yılında TRT'de *Dünden Yarına Kıbrıs* (7 Bölüm), 2013'te *Osmanlı'da Ulaşım* (8 Bölüm) belgesellerinin metin yazarlığı ve danışmanlığını yapan Ali Satan, TRT İstanbul radyo ve televizyonlarında tarih programları hazırlayıp sunmuştur. Ali Satan'ın başlıca eserleri şunlardır: *Millî Tarihin İnşası* (2011), *Son Halife Abdülmecid Efendi* (2016), *İstanbul'un 100 Yılı* (2018), *100 Soruda Millî Mücadele* (2018), *Halifeliğin Kaldırılması* (2020), *100 Soruda I. Dünya Savaşı* (2021), *Atatürk'e Suikast ve Sadakat* (2023).

İÇİNDEKİLER

Önsöz	7
Mudanya'dan Lozan'a Gidiş Mustafa Budak	11
İngiltere Perspektifinden Lozan Barış Antlaşması Sevtap Demirci	29
Fransa'nın Lozan Barış Antlaşması Değerlendirmesi Müzehher Yamaç	41
Yunanistan'ın Lozan Barış Antlaşması Değerlendirmesi Esra Özsüer	73
ABD Açısından Lozan Çağrı Erhan	101
Sovyet Rusya'nın Lozan Konferansı Diplomasisi Hayri Çapraz	119
Japonya Açısından Lozan Barış Antlaşması A. Merthan Dünder	163
Lozan Barış Antlaşması ve Arap Dünyası'na Yansımaları Zekeriya Kurşun	185
Bulgaristan Açısından Lozan Barış Antlaşması'nın Değerlendirilmesi Kader Özlem	203

Lozan Barış Antlaşması'na Kıbrıs Türk'ünün Bakışı Soyalp Tamçelik	223
Irak Tarafının Gözünden Lozan Barış Antlaşması Davut Hut	361
Ermenistan Açısından Lozan Barış Antlaşması Recep Karacakaya	385
Mısır'ın Bağımsızlığı ve Lozan Barış Antlaşması Süleyman Kızıltoprak	407
Lozan Barış Antlaşması ve İran Serhan Afacan	427
Türkiye Açısından Lozan Barış Antlaşması Süleyman Beyoğlu	453

ÖNSÖZ

Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanışının üzerinden 100 yıl geçti. Türkiye'de 1914-1923 döneminde yaşanan Birinci Dünya Savaşı ve akabinde girilen Millî Mücadele'yi bitirip uzun bir "barış devri" açan Lozan Barış Antlaşması, 100 yıldır geçerliliğini koruması bakımından da ayrı bir önemi haizdir. Geçtiğimiz 100 yıl içinde bu antlaşmaya yönelik çok sayıda araştırma, inceleme ve yayın yapıldı. Bu çalışmaların ekseriyetinin odağında Türkiye bulunmaktadır. Lozan Barış Antlaşması ile Türkiye'nin kazanım ve kayıpları, Türkiye'nin verdiği diplomatik mücadele, barışın yansımaları vb. başlıklar tarihçiler, hukukçular, uluslararası ilişkiler ve diğer sosyal bilimler uzmanlarınca ele alındı. Elinizdeki çalışma ise Lozan Barış Antlaşması'na sadece Türkiye açısından değil tüm taraflar açısından bakmayı deniyor. Tarafların çoğu gerçekten antlaşmanın imzacı tarafı ama bazıları da imzacı devlet olmasa da bir şekilde Lozan'dan etkilenmiş olanlar. Bu yönü ile kitap 100. yılı münasebetiyle yapılan yayınlardan ayrı bir yerde durmakta, alana farklı bir yaklaşım ile katkı sunma amacındadır.

Elinizdeki kitabın oluşumu uzun ve zahmetli bir süreçte gerçekleşmiştir. Öncelikle Türkiye'de konuyla ilgili önde gelen bilim insanları "Karşının Gözüyle Lozan Barış Antlaşması'na Bakış" çalıştayına davet edilmiştir. Marmara Üniversitesi Rektörlüğü ve Türkiye Turing Otomobil Kurumu'nun destekleri ile 11 Ekim 2023 tarihinde gün boyu Lozan Barış Antlaşması'nı farklı ülkeler penceresinden inceleyen bildiriler sunulmuştur. Çalıştay

sonrasında ise her bir katılımcı bildirimleri üzerine yeniden çalışarak bildirimlerini geliştirmiş ve makale formatına dönüştürmüşlerdir.

Bu çalıştayın gerçekleşmesinde desteklerinden ötürü Marmara Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Mustafa Kurt'a, Cumhuriyetimiz ile yaşıt Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yönetim Kurulu'na ve Başkanı Dr. Bülent Katkat'a, Marmara Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Sebahat Deniz ile Tarih Bölüm Başkanı Prof. Dr. Fehmi Yılmaz'a teşekkür ediyorum.

Kitapta birbirinden ilgi çekici konular, alanın uzmanları tarafından yazıldı. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Mustafa Budak, Millî Mücadele'nin askerî cephesinin Mudanya Mütarekesi ile bitirilip Lozan'da barış müzakerelerinin başlangıcına giden süreci "Mudanya'dan Lozan'a Giden Yol" başlığı altında inceledi. Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Sevtap Demirci de Lozan Barış Antlaşması'nı İngiltere açısından değerlendirdi. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden Doç. Dr. Müzehher Yamaç, Lozan Barış Antlaşması'nı Fransa açısından ele aldı. İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nden Doç. Dr. Esra Özsüer ise Yunanistan'ın Lozan Barış Antlaşması'na nasıl baktığını inceledi. Altınbaş Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Çağrı Erhan, ABD'nin Lozan Barış Antlaşması'nı nasıl değerlendirdiğini açıkladı. Süleyman Demirel Üniversitesi'nden Prof. Dr. Hayri Çapraz da Lozan Barış Antlaşması'nı Sovyetler Birliği açısından irdeledi. Konuya Uzak Doğu'dan nasıl bakıldığını görmek için Ankara Üniversitesi Asya Pasifik Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü Prof. Dr. Merthan Dünder, "Japonya Açısından Lozan Barış Antlaşması" başlıklı makaleyi kaleme aldı. Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi

Rektör Yardımcısı ve Ortadoğu ve Afrika Araştırmacıları Derneği (ORDAF) Başkanı Prof. Dr. Zekeriya Kurşun da “Lozan Barış Antlaşması ve Arap Dünyası’na Yansımaları” başlıklı makalesiyle katkı sağladı. Uludağ Üniversitesi’nden Doç. Dr. Kader Özlem, Lozan Barış Antlaşması’nı Bulgaristan açısından değerlendirdi. Ankara Hacı Bayram Üniversitesi’den Prof. Dr. Soyalp Tamçelik, Lozan Barış Antlaşması’nı Kıbrıs açısından detaylı bir şekilde ele aldı. Marmara Üniversitesi’nden Prof. Dr. Davut Hut da Lozan Barış Antlaşması’nı Irak açısından irdeledi. Okuyucuların ilgisi- ni çekecek bir diğer konu da Medeniyet Üniversitesi’den Prof. Dr. Recep Karacakaya’nın “Ermenistan Açısından Lozan Barış Antlaşması” başlıklı makalesidir. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Süleyman Kızıltoprak da Lozan Barış Antlaşması’nı Mısır açısından değerlendirmiştir. Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü’nden Doç. Dr. Serhan Afacan, Lozan Barış Antlaşması’nı İran perspektifinden inceledi. Son olarak Marmara Üniversitesi’nden Prof. Dr. Süleyman Beyoğlu, Lozan’ın Türkiye açısından önemi, değeri ve anlamını yazdı.

Makaleleri ile kitaba katkı veren tüm hocalarımıza, makalelerin takibinde yardımcı olan Marmara Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Tarih Bölümü’nden Dr. Burcu Erdal’a, Arş. Gör. Selim Hüsem’e ve kitabımızın editörü Ömer Uzunağaç şahsında VakıfBank Kültür Yayınları’na teşekkür ediyorum.

Tarihin ve güncelin daha iyi anlaşılmasına katkı sunması dileğiyle...

Prof. Dr. Ali Satan
Editör

MUDANYA'DAN LOZAN'A GİDİŞ

MUSTAFA BUDAK*

Lozan Konferansı'nın en dikkat çekici yönlerinden biri, İsmet Paşa'nın Konferans'a Mudanya'dan geldiğini savunurken Lord Curzon'un Mondros Mütarekesi'ni hatırlatmasıydı.¹ Çünkü Mondros Mütarekesi, Osmanlı Devleti'nin hem Birinci Dünya Savaşı'ndaki mağlubiyetini hem de İtilaf Devletleri'nin askerî zaferini sembolize etmekteydi. Daha veciz ifadeyle, Mondros Mütarekesi, Osmanlı Devleti için bir “mağlubiyet nişanesi” idi. Yuluğ Tekin Kurat'a göre “imparatorluğun son nefesi” idi.² Aynı zamanda Mondros Mütarekesi “bir devrin sonu”³ veya “Avrupa'nın hasta adamının ölümü”⁴ olarak da değerlendirilmiştir. Gerçekten Mondros Mütarekesi maddeleri son derece ağırdır. Bu durum Osmanlı Devleti'nin teslimi anlamını taşıdığı kadar yönetim gücüyle bağımsızlık ve egemenliğini de kaybettiğinin de göstergesidir.

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, ORCID: 0000-0002-4061-9487.

1. *Lozan Konferansı Tutanaklar-Belgeler I/1-1*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1969, s. V.

2. Y. T. Kurat, “Bir İmparatorluğun Son Nefesi: Mondros”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S. 48, Eylül 1971, s. 38-43.

3. Savaş Açıklkaya ve Akın Çelik, *Bir Devrin Sonu Mondros*, İskenderiye Kitap, İstanbul 2014.

4. Elie Kedourie, “The End Of The Ottoman Empire”, *Journal of Contemporary History*, III/4, Ekim 1968, s. 19.

Buna karşılık Mudanya Mütarekesi ise Millî Mücadele zaferinin İtilaf Devletleri tarafından askerî anlamda tesciliydi. Aynı zamanda barış yolunda son çıkış kapısıydı. İngiliz General Harrington'a göre Mudanya, "barışa yol açacak bir konferans" idi.⁵ Bundan dolayı Lozan Barış Konferansı'na nasıl gelindiğini hakkında anlamak için Mondros-Mudanya-Lozan korelasyonu kurulmalıdır.

MÜTAREKE KAVRAMI VE MONDROS MÜTAREKESİ

Bilindiği gibi Türkçede mütareke, ateşkes ve bırakışma eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Kelime olarak mütareke, bırakmak, terk anlamına gelmekte olup iki tarafın geçici bir zaman için ateşi durdurmasıdır.⁶ Bir başka deyişle, savaşı tarafların ihtiyaçlarını gidermek için kısa süreli ateş bırakma hâlidir. Oysa, devletler hukuku açısından mütareke ve bırakışma, savaşı tarafların barış görüşmelerine başlayabilmeleri için bütün cephelerde çarpışmaları durdurmak için yapılan antlaşmalardır.⁷ Hatta bu antlaşmalar, uluslararası hukuk açısından bağlayıcılığı olan belgelerdir. Bu husus, 1899 tarihli Lahey Konferansları sonunda imzalanan kara savaşlarının nasıl yürütüleceğine dair iki numaralı sözleşmenin

5. İngiliz General bu sözleri, Mudanya Konferansı'nda, 10 Ekim 1922'de İsmet Paşa'ya hitaben söylemişti. Bkz. Mahmut Akkor, *Mağlubiyetten Zafere İki Mütareke: İngiliz Tutanaklarında Mondros ve Mudanya*, Kriter Yayınları, İstanbul 2019, s. 283.

6. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 6. baskı, Aydın Kitabevi, Ankara 1984, s. 904; İlhan Ayverdi, *Kubbealtı Lügatı, Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Cemiyeti Yayınları, İstanbul 2010, s. 894.

7. Ahmet Mumcu, "Devletler Hukuku Açısından Mudanya Mütarekesi", *70. Yılında Mudanya Mütarekesi ve Uluslararası Sonuçları Bildiriler*, Uludağ Üniversitesi, Bursa 1993, s. 157-158.

36 ila 41. maddeleri arasında ifade edilmiştir.⁸ Bununla birlikte mütarekeler sadece savaşı durduran değil, söz konusu ateş kesme hâlinin nasıl uygulanacağına dair hükümleri de içeren askerî, siyasi veya iktisadi sözleşmelerdir.⁹

Bu anlamda, Mondros Mütarekesi, Osmanlı Devleti için Birinci Dünya Savaşı'nı resmen sona erdiren bir ateşkes antlaşmasıdır. 27-30 Ekim 1918 tarihleri arasında görüşmeleri yapılan ve 30 Ekim'de imzalanan bu mütareke, İngilizlerin dikte ettiği bir bırakışma antlaşmasıdır. Söz konusu mütareke, işgal, kontrol, teslim, terhis, tehdid ve ricat/geri çekilme gibi unsurlardan meydana gelmektedir. Dikkat edilirse mütarekenin, askerî nitelikte olmasına rağmen yer yer mülki idareye müdahalelerinden dolayı siyasi amaçlar taşıdığı da açıktır. Bundan dolayı Mondros Mütarekesi'nden sonra Osmanlı Devleti, yönetim gücüyle bağımsızlık ve egemenliğini kaybetmiştir.¹⁰ Bu da şaşkıncı değildir. Çünkü, Osmanlı Devleti'nin mağlup müttefikleri de benzer mütarekeler imzalamıştır. Dolayısıyla Mondros Mütarekesi, aynı sürecin bir ürünüdür.¹¹ Ahmet Mumcu'ya göre ise Mondros Mütarekesi,

8. Bengül Bolat-Burak Güneş, "Uluslararası Hukuk Açısından Mütareke Kavramı ve Mondros Mütarekesi", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, X/31, Haziran 2022, s. 233-234.

9. *Türk Hukuk Lügatı*, 3. baskı, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1991, s. 262.

10. Mustafa Malhut, "Mondros Mütarekesi'ni Anlamak: Mütareke Kavramı, Mütareke Örnekleri ve Mondros Mütarekesinin Diğer Mütarekelerle Karşılaştırılması", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XXII/44 (2022 Bahar) s. 157.

11. Bilindiği gibi Mondros Mütarekesi, savaşın mağlupları tarafından imzalanan ikinci mütarekedir. 29 Eylül 1918 tarihli Selanik Mütarekesi'yle söz konusu savaştan çekilen ilk devlet Bulgaristan olmuştur. Dolayısıyla ilk mütareke, Selanik Mütarekesi'dir. Üçüncüsü, Avusturya-Macaristan'ın 3 Kasım 1918'de imzaladığı Villa Giusti Mütarekesi, dördüncüsü de Almanya'nın imzaladığı 11 Kasım 1918 tarihli Rethondes (Compiègne) mütarekesidir. Bu mütarekeler için bkz. Frederick Maurice, *The Armistices*, Oxford University Press London 1943, s. 84-100; Savaş Açıkka ve Akın Çelik, *Bir Devrin Sonu Mondros*, İskenderiye

bir silah terki değil, Osmanlı Devleti'nin paylaşılmasına hazırlık antlaşmasıdır. Nitekim, bu mütareke, Sevr Antlaşması'nın yolunu açmıştır.¹² Temuçin Faik Ertan da genel olarak mütarekelerin silah bırakmayı sağlarken aynı zamanda barış antlaşmalarına zemin hazırladığı düşüncesindedir.¹³ Tabiatıyla bir silah bırakılması olan Mondros Mütarekesi, Sevr Barış Antlaşması'nın önünü açmıştır.

Şurası bir gerçek ki, Mondros Mütarekesi'nin iki önemli siyasi/askerî sonucu olmuştur:

1. İtilaf Devletleri'nin Anadolu ve Doğu Trakya'yı işgalere başlaması.
2. Bu işgallere karşı Müdafaa-i Hukuk, Muhafaza-i Hukuk ve Redd-i İlhak adı verilen bölgesel direniş hareketlerinin başlaması.

Ancak Mondros Mütarekesi sadece Osmanlı Devleti ve Türkleri ilgilendiren bir antlaşma değildi. Çünkü İngilizler, Mondros Mütarekesi üzerinden kendi sömürgelerinde yaşayan Müslümanlara da bir mesaj vermek istiyorlardı. Bu fırsatı İngilizler, mütareke-den sonra Ahmet İzzet Paşa Hükûmeti'nin mezkûr mütarekenin müzakere edilerek imzalandığına ve hafif şartlar içerdiğine dair kamuoyuna yaptığı açıklamaların ardından bulmuştu. Oysa Osmanlı hükûmetinin mütarekeyle ilgili açıklamaları, İngilizlerin amaçlarını sekteye uğratabilecek nitelikteydi. Bundan rahatsız olan İngiltere Dışişleri Bakanı James Balfour, İstanbul'daki Yüksek

Kitap, İstanbul 2014, s. 75-104.

12. A.Mumcu, *agb.*, s. 159; M.Akkor, *age.*, s. 295.

13. T. F. Ertan, "Birinci Dünya Savaşı'nı Sona Erdiren Mütarekelerin Karşılaştırmalı Analizi", II. *International History Symposium First World War Centenary, October 16-18, 2014, Symposium Papers Book*, Dokuz Eylül University Press, İzmir 2015, s. 500.

Komiseri Amiral Caltrophe'a 9 Kasım 1918 tarihli bir talimat göndermiş ve "Şark kurnazlığı" dediği bu havanın bertaraf edilmesini istemişti. Balfour'a göre bu şekilde davranılırsa "...Mısır ve Hindistan'daki Müslüman tebaamız Türklerin tamamen yenildiklerini anlayacaklarından bu hâl, Panislamizm'e, umumiyetle İslamlığın politikaca işletilmesine karşı öldürücü bir darbe" olacaktır.¹⁴ Kanaatimizce J. Balfour, Mondros Mütarekesi'nin sadece Osmanlı Devleti'nin tasfiyesiyle –hesabının görülmesiyle– sınırlı olmayan, daha geniş ölçekte İslam dünyasına yönelik negatif anlamda siyasi-psikolojik mesaj vermek istemişti.¹⁵

Her ne kadar Mondros Mütarekesi, belirttiğimiz gibi bir "mağlubiyet nişanesi" olarak ümitsizlik kaynağı olmuşsa da kazanılan Millî Mücadele'den sonra Mudanya Mütarekesi ise "yeni bir başlangıcın/sulhun kapısı" şeklinde değerlendirilmiştir.

BARIŞIN SON KAPISI: MUDANYA MÜTAREKESİ

Esasen Mudanya Mütarekesi, 30 Ağustos Zaferi'nden sonra bir an önce barışa ulaşabilmek için Mustafa Kemal ve İsmet Paşaların izlediği siyasetin askerî sonucuydu. Buna İsmet Paşa'nın ifadesiyle "çabuk sulh" siyaseti de diyebiliriz.¹⁶ Onlara göre bu siyasetin başarısı, askerî harekâta devam ederek İtilaf Devletleri'ni bir an önce barışa zorlamaktı. Nihai hedef, Doğu Trakya olacaktı ama ilk adım Çanakkale Boğazı'na doğru askerî olarak yürümekti. Bunu yaparken silahlı çatışmaya girmeden barış kapılarını

14. Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, çev. Orhan Köprülü, 2. baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1986, s. 21-22.

15. Bu değerlendirmeyi ilk kez 2002'de yapmıştım. Bkz. *İdealden Gerçeğe Misak-ı Milli'den Lozan'a Dış Politika*, Küre Yayınları, İstanbul 2002, s. 16.

16. İsmet İnönü, *Hatıralar*, s. 292.

zorlamak gerekiyordu. Nitekim 13 Eylül'de Mustafa Kemal Paşa, 1. Ordu'nun İstanbul, 2. Ordu'nun da Çanakkale Boğazı üzerine yürümesini emretti ki,¹⁷ bu emir, İtilaf Devletleri'nin mütareke ve barış amaçlı girişimlerini hızlandırdı.

Sonunda İtilaf Devletleri hem mütareke yapmak ve hem de bir barış konferansı düzenlemek amacıyla 23 Eylül'de ortak bir notayı Ankara BMM Hükûmeti'ne sundular. Bu ortak nota, askerî harekâtın durdurulması, mütareke ve barışa ilişkindi. Bu notanın ilk maddesi, Mütteliklerin Türkiye'nin Meriç'e kadar Trakya'yı ve Edirne'yi tekrar almasını uygun bir şekilde karşılayacakları şeklindeydi. Ayrıca İtilaf Devletleri, Ankara Hükûmeti'nin tarafsız bölgeye asker göndermemesi şartıyla Türkiye'ye bu sınırın verilmesini konferansta memnunlukla karşılayacaklarını dile getirmişlerdi. İkincisi, İtilaf Devletleri'nin barış antlaşması yürürlüğe girdiğinde İstanbul'dan çekileceklerine dair Mart 1922 Paris Konferansı'nda verdikleri teminatın yenilenmesiydi. Buna karşılık, Mustafa Kemal Paşa, 26 Eylül'de *Daily Mail* gazetesinin İzmir muhabirine verdiği demeçte, Yunan'ı Anadolu'dan atmak için savaştan başka çare kalmadığını, Avrupa'da Meriç sınırından başka taleplerinin olmadığını söylüyordu.¹⁸

Görüldüğü gibi İtilaf Devletleri, Yunan ordusunun Meriç'e kadar tahliyesine karşılık Türk ordusunun Marmara Denizi ve Boğazları geçmemesini talep etmekteydi. Aslında Mustafa Kemal Paşa da Türk-Yunan savaşının resmen sona ermesini istiyordu. Bundan dolayı 29 Eylül'de verdiği kısa cevabi notasında, Meriç'e kadar Trakya Türkiye'ye verildikten sonra Mudanya'da bir konferans toplanmasını kabul ettiğini bildirdi. Bu Türk notasını

17. Tevfik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele* I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992, s. 436-437.

18. "Büyük Zaferin Yarattığı Yeni Vaziyet", *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri* III (I-III), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1997, s. 65.